

Sygn. akt V ACa 163/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie V Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Marta Szerel (spr.)

Sędziowie: SA Przemysław Kurzawa

SA Alicja Fronczyk

Protokolant: sekretarz sądowy Izabela Katryńska

po rozpoznaniu w dniu 24 maja 2018 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa J. K. (1), A. K. i K. K.

przeciwko J. K. (2)

o zachówek

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 6 września 2016 r., sygn. akt IV C 1030/15

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Alicja Fronczyk Marta Szerel Przemysław Kurzawa

Sygn. akt V ACa 163/18

UZASADNIENIE

W pozwie z 9 października 2015 r. D. K. wniosła o zasądzenie na jej rzecz od J. K. (2) kwoty 200 000 zł tytułem zachowku po ojcu S. K.. Pozwany wnosił o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 6 września 2016 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo i zasądził od powódki na rzecz pozwanego kwotę 3 613 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd Okręgowy ustalił, że S. K. zmarł 22 stycznia 2014 r. Sąd Rejonowy w Pruszkowie postanowieniem z 6 listopada 2014 r. stwierdził, że spadek po nim, na podstawie ustawy, nabyli: żona I. K., córka D. K. oraz syn J. K. (2) po 1/3 części każde z nich. Umową darowizny z 19 września 2003 r., zawartą przed notariuszem, S. K. i I. K. przenieśli na rzecz J. K. (2) własność zabudowanej nieruchomości rolnej położonej we wsi W., gm. S., stanowiącej działki o nr ewid.(...) o łącznej powierzchni 2 ha 54 a 41 m².

Rozważając stan prawny Sąd pierwszej instancji odwołał się do przepisów art. 991, 993 i 994 k.c. Stwierdził, że przy obliczaniu zachowku do spadku dolicza się wszystkie darowizny na rzecz spadkobierców i uprawnionych do zachowku, które nie są drobnymi darowiznami, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętymi, oraz darowizny na rzecz osób innych niż spadkobiercy i uprawnieni do zachowku, które zostały dokonane nie więcej niż 10 lat licząc wstecz od śmierci spadkodawcy. Sąd Okręgowy wskazał, że jako jedyny składnik majątkowy, stanowiący podstawę ustalenia zachowku, powódka wskazała nieruchomością rolną będącą przedmiotem umowy darowizny zawartej 19 września 2003 r.

Sąd Okręgowy przyznał, że oddalił powództwo wprost przeocząc fakt, iż w dacie zawarcia umowy darowizny pomiędzy pozwanym a S. K. i I. K. obowiązywała ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, która nie uzależniała nabycia przez nich uprawnień emerytalno-rentowych od wyzbycia się gospodarstwa, ale tylko od osiągnięcia określonego wieku. Sąd podkreślił, że bez względu na to, czy przedmiotem darowizny jest ruchomość, nieruchomość, gospodarstwo rolne, czy przedsiębiorstwo, wartość darowizny podlega zaliczeniu na substrat zachowku, a ustawodawca nie uzależnił kwestii doliczania darowizn do tego substratu od celu, w jakim darowizna została dokonana. Ponieważ umowa darowizny pomiędzy S. K. i J. K. (2) została zawarta pod rządem ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, oddalenie powództwa było błędem Sądu.

Apelację od powyższego wyroku wniosła powódka, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając Sądowi Okręgowemu naruszenie przepisów postępowania, tj.:

1. nierozpoznanie istoty sprawy poprzez zaniechanie zaliczenia darowizny poczynionej na rzecz pozwanego przez spadkodawcę umową z 19 września 2003 r. na skutek błędnej interpretacji art. 994 § 1 k.c.,

2. naruszenie norm prawa procesowego, które miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, tj. art. 3 w zw. z art. 217 § 3 k.p.c., art. 232 w zw. z art. 227 k.p.c. oraz art. 6 k.c., art. 229 k.p.c., polegające na pominięciu wniosków dowodowych powódki w zakresie wykazania wartości darowizny uczynionej dla pozwanego, a podlegających zaliczeniu na poczet należnych zachowków, co uniemożliwiło wydanie orzeczenia z uwzględnieniem prawidłowego zbadania sprawy i prawdy materialnej,

3. naruszenie norm prawa materialnego mające wpływ na rozstrzygnięcie, tj. art. 994 § 1 k.c. przez przyjęcie, że treść jego dyspozycji nie obejmuje swoim zasięgiem stanów faktycznych związanych z możliwością zaliczenia wszelkich darowizn dokonanych przez spadkodawców na rzecz osób będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku, oraz art. 993 k.c. i art. 1000 § 1 k.c. poprzez przyjęcie, że przeniesienie własności gospodarstwa rolnego dokonane przez rodziców stron nie było umową darowizny w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego.

Powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie żądania pozwu o zasądzenie od pozwanego kwoty 200 000 zł tytułem zachowku oraz kosztów postępowania według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego za obie instancje, a w razie nieuwzględnienia tego wniosku – uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania z uwagi na nierozpoznanie istoty sprawy i konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, w tym rozstrzygnięcie o kosztach postępowania oraz pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył, co następuje:

Apelacja skutkowałą uchyleniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu.

W toku postępowania apelacyjnego zmarła powódka D. K., w związku z czym postępowanie zostało zawieszona a następnie podjęte z udziałem wskazanych następców prawnych: J. K. (1), A. K. i K. K. (k. 125-126, k. 129, k. 130 – akt poświadczenia dziedziczenia). Następcy podtrzymali dotychczasowe stanowisko, wnosząc o zasądzenie dochodzonej przez poprzedniczkę prawną kwoty na ich rzecz w odpowiednich częściach (k. 138).

W sprawie nie było sporu co do tego, że D. K. była uprawniona do zachowku zgodnie z art. 991 k.c. oraz że należnego jej zachowku nie otrzymała. Nie było również kwestionowane, że przed śmiercią spadkodawca cały majątek przekazał pozwanemu, na podstawie umowy darowizny z 19 września 2003 r.

Jak przyznał Sąd pierwszej instancji, nieprawidłowo uznano powyższą umowę za umowę o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy w trybie ustawy z 1982 r., która w dacie zawierania powyższej umowy już nie obowiązywała.

Umowa darowizny z 19 września 2003 r., jako czynność dokonana przed notariuszem, jednoznacznie nazwana i zawierająca elementy istotne właściwe umowie darowizny z art. 888 i nast. Kodeksu cywilnego, powinna zostać uwzględniona przy obliczaniu zachowku, stosownie do przepisów art. 993-994 k.c. Ustawodawca, poza wyjątkami wskazanymi w tych przepisach, nie uzależnił doliczania wartości świadczeń na podstawie umów darowizn do substratu zachowku od ich przedmiotu. Także zatem w przypadku, gdy przedmiotem darowizny jest gospodarstwo rolne, czy nieruchomości rolna, wartość darowizny podlega zaliczeniu na substrat zachowku. Ustawodawca nie uzależnił także kwestii doliczania darowizn do substratu zachowku od celu, w jakim darowizna została dokonana. Nie ma więc znaczenia, czy darczyńca chciał w ten sposób uregulować sprawy majątkowe, czy uzyskać uprawnienie do renty bądź emerytury. Istotne jest, że zdecydowała się na zawarcie umowy darowizny w kształcie przewidzianym w Kodeksie cywilnym (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z 30 marca 2011 r., III CZP 136/10, Lex nr 844761).

Pierwszą czynnością niezbędną do obliczenia zachowku należnego uprawnionemu jest ustalenie substratu zachowku, następnie jego wartości oraz udziału spadkowego stanowiącego podstawę obliczenia zachowku należnego uprawnionemu. Wszystkich tych czynności zaniechał Sąd pierwszej instancji w niniejszym postępowaniu.

Powyższe oznacza, iż zachodzi nierozpoznanie istoty sprawy, gdyż Sąd pierwszej instancji nie odniósł się do tego, co było przedmiotem sprawy i nie zbadał podstawy merytorycznej określonego przez wnioskodawcę żądania (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z 8 września 2016 r., II CZ 96/16, Lex nr 2112308 oraz z 15 września 2016 r., I CZ 51/16, Lex nr 2122485). W konsekwencji, zachodzi konieczność uchylecia postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. W przeciwnym bowiem razie strony pozbawione byłyby jednej merytorycznej instancji (tak T. Ereciński, Komentarz do art. 386 k.p.c., Lex, Stan prawny 2016.06.01).

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Okręgowy ustali substrat zachowku, uwzględniając darowiznę dokonaną przez spadkodawcę na rzecz pozwanego spadkobiercy na podstawie umowy z 19 września 2003 r., zważając, że przedmiot darowizny wchodził w skład majątku wspólnego spadkodawcy i jego małżonki, co wynika z treści aktu. Następnie, stosownie do art. 995 k.c., określi wartość przedmiotu darowizny według stanu z chwili jej dokonania a według cen z chwili ustalania zachowku. Niezależnie od powyższego, Sąd winien ustalić wysokość części udziału spadkowego, do którego tytułem zachowku uprawniona była D. K. zgodnie z art. 991 § 1 k.c. Sporne bowiem pozostaje między stronami, czy była ona trwale niezdolna do pracy – a wówczas przysługiwałoby jej dwie trzecie wartości udziału spadkowego, czy też nie – wówczas należałaby się jej połowa wartości tego udziału. Chwilą zaś decydującą o powyższym jest moment powstania roszczenia o zachówek, a więc data otwarcia spadku.

Zważywszy na powyższe, na podstawie art. 386 § 4 k.p.c., orzeczono jak w sentencji.

O kosztach postępowania apelacyjnego postanowiono na mocy art. 108 § 2 k.p.c.

Alicja Fronczyk Marta Szerel Przemysław Kurzawa